

ENDERUN DERGİSİ
JOURNAL OF ENDERUN

e-ISSN: 2618-592X

YIL/YEAR: 2021 CİLT/VOL: 5 SAYI/ISSUE: 1

Çevrimiçi olarak / Available online at www.dergipark.org.tr/tr/pub/enderun

**GECEKONDU HAREKETLERİ: GÜLENSU/GÜLSUYU MAHALLELERİ
ÖRNEĞİ**

**GECEKONDU MOVEMENTS: EXAMPLE OF GÜLENSU/GÜLSUYU
NEIGHBORHOODS**

Makalenin
Gönderim Tarihi:
16/03/2021

Makalenin
Kabul Tarihi:
30/03/2021

Sayfa Aralığı:
55-69

Gündüz AKSU KOCATÜRK ^a

^aTokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İİBF
Kamu Yönetimi Bölümü, E-mail: gunduz.aksu@gop.edu.tr,
ORCID Numarası: 0000-0003-2572-530X

ÖZET

Egemen sistem tarafından şekillenen kentsel mekânda, toplumsal sınıfların yerleşim biçimlerinden kentsel hizmetlerden yararlanmaya kadar yaşadıkları eşitsizliklerin derinleşmesi, sisteme yönelik toplumsal hareketlerin oluşumunu kaçınılmaz kılmaktadır. Büyük kentlerin varsıllar ve yoksullar şeklinde ayrılmış mekânlarında, bir tarafta dev alışveriş merkezleri, lüks konutlar, tarihi özelliği ile ön plana çıkan soylulaştırılmış mekânlar varken diğer tarafta baraka mahiyetindeki konutların yer alması, kapitalizmin eşitsizlikler ve çelişkiler üzerine kurulu bir sistem olduğunu kanıtlar niteliktedir. Bu eşitsizlikten doğan gecekondu olgusu, yine bu eşitsizlik ile kendini yeniden üretmektedir. 1980'li yıllar sermayenin kentsel yapılı çevreye olan ilgisinin arttığı bir dönemdir. Dolayısıyla daha önce çeperde kalan gecekondu bölgeleri sermaye birikimi açısından yeni yatırım alanları olarak oldukça cezbedici hale gelmiştir. Bu çalışma, kentsel toplumsal hareketlerden biri olan gecekondu hareketlerinin Türkiye koşullarında nasıl meydana geldiğini kavrama amacı taşımaktadır. Bu durum Güleusu/Gülsuyu Mahalleleri örneğinden yola çıkılarak irdelenmeye çalışılacaktır. Savunmacı nitelik gösteren gecekondu hareketlerinden biri olan Güleusu/Gülsuyu Mahalleleri deneyimi, hem benzerlerine göre olumlu sonuçlar alması bakımından hem de geniş bir halk katılımı pratiğine sahip olması bakımından önemli bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Gecekondu, Mekânsal Ayrışma, Kentsel Toplumsal Hareketler, Gecekondu Hareketleri.

ABSTRACT

In the urban space shaped by the dominant system, the deepening of the inequalities experienced by social classes, from the way of settlement to the utilization of urban services, makes the formation of social movements towards the system inevitable. The big cities are divided into the rich and the poor. The fact that there are huge shopping malls, luxury residences and historical places on the one hand and hut-like dwelling on the other hand proves that capitalism is a system based on inequalities and contradictions. The slum phenomenon, arising from this inequality, reproduces itself again with this inequality. The 1980s is a period in which the interest of capital in the urban built environment increased. Therefore, slum areas that were on the periphery have become quite attractive as new investment areas in terms of capital accumulation. This study is intended to understand how that slum movements have occurred in Turkey's conditions. This situation will be tried to be examined by considering the example of Güleusu/Gülsuyu Neighborhoods. The experience of Güleusu/Gülsuyu Neighborhoods, which is one of the defensive slum movements, can be considered as an important example in terms of obtaining positive results compared to similar ones and having a broad public participation practice.

Keywords: Migration, Gecekondu, Spatial Segregation, Urban Social Movements, Gecekondu Movements.

1. Giriş

Kent mekânı, üretim, tüketim ve bölüşüm ilişkilerinin eşitsiz geliştiği bir mekân olma özelliği sebebiyle çeşitli mücadelelere konu olmuştur. Kapitalist üretim ilişkilerinden kaynaklanan toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizliğin en çarpıcı örneğini kentlerin çöküntü alanları diye tanımlanan gecekondu bölgelerinde görmek mümkündür. Toplumsal sınıflar arasında var olan eşitsizlikler, gelir düzeyindeki farklılıklardan, kentsel hizmetlere ulaşma konusundaki farklılıklara kadar yaşanabilmektedir. İşte bu noktada gecekondu bölgelerinde yaşayan bireyler, bu eşitsizliklerin giderilmesi için mücadelelerde bulunmaktadır.

1970'li yıllara kadar kapitalizmin kent algısı, emeğin yeniden üretiminin mekânı olması şeklindedir. Ama Keynesyen ve İthal İkameci politikaların geçirdiği krizle birlikte yaşanan neoliberal dönüşüm, kapitalizmin kent algısında da bir dönüşüme yol açmıştır. Birikim krizi ile birlikte kent mekânı sermaye sahipleri tarafından rant sağlayıcı alanlar olarak görülmeye başlanmıştır. Yani kent, sermayenin yeniden üretiminin mekânı olmuştur. Lefebvre'nin (aktaran Şengül, 2001: 14) de belirttiği gibi kapitalizm içine düştüğü krizden kent mekânını keşfederek çıkmıştır. Lefebvre'nin kapitalizmin içine düştüğü krizden kent mekânını kullanarak çıkması önermesini çalışmasının başlangıç noktasına koyan Harvey (aktaran Şengül, 2001), sermayenin kentsel yapıyı çevreye aktarılmasını, sermayenin kentleşmesi şeklinde tanımlamaktadır. Sermayenin kentleşmesi süreci ile birlikte mekânsal farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Kapitalist üretim ilişkilerinin çelişkileri kent mekânında ortaya çıktığı için Harvey (2011) kentleşme pratiklerinin sermaye birikim sürecinden ayrı ele alınamayacağını belirtir. Bu açıdan Harvey (2009) kent sorununu sosyal adalet sorunu ile birlikte ele almayı önermektedir. Sosyal adaletten kast ettiği ise işgücünün gıda, konut, sağlık, eğitim, ulaşım gibi ihtiyaçlarının adalet ilkesi uyarınca karşılanmasıdır.

Kapitalist sistemde bulunan sınıflar arasındaki eşitsizlikler kentlerde yoğun olarak

hissedilmektedir. Kentte yaşayan toplumsal sınıfların mekânsal ayrışması, toplumsal ayrışmayı destekleyen bir etmendir. Böylesi farklılıkların olduğu kentlerde bir tarafta lüks ve güvenli siteler, eğlence yerleri, iş merkezleri gibi iyi yaşam olanakları hâkimken diğer tarafta en temel kentsel hizmetlerin bile karşılanmadığı yoksunluğun ve yoksulluğun hüküm sürdüğü yaşam koşulları söz konusudur (Doğan, 2001: 103-104).

1970’li yıllarda konut ve yerleşim sorunları ve bunların etrafında şekillenen toplumsal hareketlerin irdelenmesi bakımından uygun bir çerçeve çizen Manuel Castells’in kuramından yararlanmakta fayda vardır. Castells (aktaran Pickvance, 2003: 103) kolektif tüketimi ve onun çevresinde cereyan eden mücadeleleri kent sorununun merkezine koymaktadır. Kapitalizm, eşitsizlikler üzerine kurulu bir sistemdir. Dolayısıyla gelirden konuta, çalışma saatlerinden sağlık ve eğitime, ulaşımdan iletişime kadar emeğin yeniden üretimini kapsayan birçok hizmet alanına erişim açısından toplumsal sınıflar arasında eşitsizliğe yol açmaktadır. Castells, kent mekânındaki bu eşitsizliklerin sınıf mücadeleleri ya da kentsel toplumsal hareketlere yol açtığını ileri sürmektedir. Castells bu teoriyi Keynesyen politikaların uygulandığı 1970’li yıllarda geliştirmiştir. Bu dönemde konut, sağlık, eğitim, ulaşım, iletişim gibi hizmetlerin üretimi, dağıtımı ve yönetimi, sermayenin daha az kârlı bulması ve Refah Devleti anlayışı gereği devlet tarafından yerine getirilen hizmetlerdir. 1970’li yıllarda kapitalist sistem içine düştüğü birikim krizinden çıkmak için yeni yatırım alanları aramaya başlamıştır. Bu noktada emeğin yeniden üretilmesi ile ilgili olan alanlara yönelmiştir. Castells’in bu kuramı günümüzde de geçerliliğini korumakla birlikte aktörlerde bir değişiklik yaşanmıştır. 1980’li yıllara kadar kamu eliyle gerçekleştirilen emeğin yeniden üretimine dönük hizmetler, neoliberal dönüşümle birlikte özelleştirilme yoluyla özel sektör tarafından yerine getirilmeye başlanmış bu durum ise toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizliği derinleştirmiştir.

Geç kapitalistleşen bir ülke olan Türkiye’de hızlı bir kentleşme süreci yaşanmıştır. Üretim, tüketim ve dağıtım ilişkilerinden yeterli pay alamayan kır nüfusu, yoğun biçimde gelişmiş bölgelere göç etmiştir. Bu durum ise hali hazırdaki büyük kentlerin gelen göç ile birlikte daha fazla büyümesine yol açmıştır. Böylelikle var olan bölgelerarası dengesizlik daha da pekişmiştir. Henüz sanayileşmenin tamamlanamadığı bir ülke olması sebebiyle göçle gelen bu yoğun nüfus kentsel mekânda kendi sorunlarına kendi imkanları doğrultusunda cevap aramıştır. Gecekondu olgusu işte bu noktada ortaya çıkmış bir çözümdür. Kamu veya özel kişilere ait olan araziler üzerinde imar planlarına aykırı şekilde oluşturulan bu gecekondu zamanla çoğalarak gecekondu bölgeleri oluşturmuşlardır.

Türkiye’de yaşanan gecekondu hareketlerinin sebebi hızla toprağından kopan kırsal kesimi barındırabilecek konut imkanı ve istihdam edecek çalışma ortamının kentte yeterli miktarda oluşturulamaması karşısında bireylerin kendi yöntemleriyle bu sorunlara çare bulmasından ve zamanla altyapı, sağlık, eğitim, ulaşım gibi kolektif tüketim ihtiyaçlarının karşılanması yönünde yerel ve merkezi idareden hizmet talep etmelerinden kaynaklanmaktadır. Bir başka sebep olarak ise gecekonduların bulunduğu kamu arazilerinin üzerinde sermayenin başka tasarruflarda bulunma isteğine karşın gecekonduya yaşayan bireylerin bu duruma karşı koymasındadır. Özellikle günümüzde hız kazanan kentsel dönüşüm, kentsel yenileme gibi uygulamalar ile uzun emek ve uğraşlar sonucu oluşturdukları konutlarından, gecekondu bölgelerinde yaşayan diğer akraba veya

komşularından ayrılmak istemeyen gecekondü sakinleri mücadelelere girişmektedirler. 1980'li yıllardan önceki gecekondü hareketleri daha çok konutlara yasallık sağlanması üzerine iken, 1980'li yıllardan sonra konutlarına yönelik savunmacı bir nitelik taşımaktadır. Savunmacı nitelik gösteren gecekondü hareketlerinden biri de İstanbul'da bulunan ve kuruluşu 1950'li yıllara kadar giden Güleusu/Gülsuyu mahallelerinde kentsel dönüşüme karşı girişilen mücadeledir. Yoğun bir halk katılımına sahne olan bu mücadele, kentsel dönüşüm kapsamında mahalle halkının konuya müdahil olma hakkı kazanmış olmaları bakımından iyi bir örnektir.

2. EŞİTSİZLİKLERİN HEM KAYNAĞI HEM DE SONUCU OLARAK GECEKONDÜ

Geç kapitalistleşen ülkelerde 1950'li yıllardan itibaren hızlı bir kentleşme süreci yaşanmıştır. Sanayileşmeden hızlı bir şekilde gerçekleşen bu süreç, kentlerde bir takım sorunlara yol açmıştır. Plansız ve çarpık bir kentleşme, yoksulluk, kentlileşememe bu sorunların başında gelmektedir. Geç kapitalistleşen ülkelerde yaşanan hızlı kentleşme süreçleri ülkelerin özgün yapılarıyla uyumlu mekânsal pratiklerin de yaşanmasına yol açmıştır (Türkün ve Kurtuluş, 2005: 17). Kente göç edenler kent tarafından özümsemeyip, sanayi ve hizmet sektörlerince de istihdamı sağlanamayınca öncelikle konut gereksinimlerini karşılamak için özel veya kamu arazileri üzerine imece usulü ve derme çatma barınaklar yapmışlardır. Gecekondü, Türkiye'deki bu tarz barınak tipini tanımlamak için kullanılmaktadır. Dünyanın çeşitli yerlerinde farklı tanımlamalar alan bu barınak tipine Brezilya'da favela, Peru'da barridas, Arjantin'de villas miseria, Meksika'da colonias proletarias, Irak'ta sarija, Fas'ta berraka veya nouala, Tunus'ta gourbivilles vb. denilmektedir (Karpas, 2003: 35). Hızlı kentleşme süreci beraberinde hızlı bir toplumsal değişim sürecini getirmiştir. Bu sürecin sancılı geçmemesi, toplumsal patlamalara veya çözümlere yol açmamasını Kıray (1964: 5) gecekondü gibi tampon mekanizmalara bağlamıştır. Marjinal sektör ve hemşehrilik ağlarını da bu bağlamda değerlendiren Kıray (1964), eski veya yeni yapıdan bağımsız olan bu mekanizmaların, nüfusun değişen yapıyla bütünleşmesini olanaklı kılacağını iddia etmiştir.

1960'lı yıllarda uygulanmaya başlanan ulusal kalkınmacı politikalar neticesinde sanayileşme hız kazanmaya başlamıştır. Ayrıca tarımda mekanizasyon ile birlikte ortaya çıkan ihtiyaç fazlası emek, 1950'ler itibariyle başlayan, 1960'lar ve 1970'lerde hız kazanan bir biçimde kentlere doğru göç etmiştir (Şengül, 2009: 122). Gecekondulaşma süreci de bu sürece paralel gerçekleşmiş, 1948'de büyük kentlerde 25-30 bin olan gecekondü sayısı 1950'li yıllarla birlikte hızlı bir artış göstermiştir (Keleş, 2004: 560). 1980'li yıllara gelindiğinde bu sayı yüzbine ulaşmıştır. Dünya genelinde ise en fazla gecekondü nüfusuna ev sahipliği yapan ülkeler sıralamasında Türkiye'nin onuncu sırada yer aldığı ifade edilir (Davis, 2010: 40). 1960'lı yıllarda izlenen ithal ikameci sanayileşme politikaları neticesinde sermaye, kentsel rantları sanayi birikimine yönelik bir engel olarak değerlendirdiği için kentsel yapıyı çevre ile ilgilenmemiş ve kaynakların çoğu sanayi sektörüne aktarılmıştır. Yine aynı dönemde devlet de kentsel alanlara yönelik yatırımlarını kısmıştır. Bu sebeple kentleşme süreci, yerel toplulukların inisiyatifi ile gerçekleşmiştir (Şengül, 2009: 123). Yani kentsel gelişim, gecekonduların ve küçük sermayenin öncülüğünde şekillenmiştir (Bozkulak, 2010: 1).

Kentin yeni sakinlerinin enformel yollarla kente tutunma çabaları hem devletin otoritesini

sarsıyor hem de yerleşik orta sınıfın yaşam biçimini tehdit ediyordu. Devletin bu kesime ve bulunduğu çözümlere karşı göstermiş olduğu ilk tepki, onları dışlama şeklinde idi. Ama zamanla hem sorunun çözülemeyecek boyutlara ulaşmış olması hem sayısal anlamda siyasi çıkar sağlayacak şekilde fazla olmaları hem de iç pazara dayanan ithal ikameci sanayileşme çabaları için kendi kendini üreten bir kesim olması, devletin sorun yokmuş gibi davranmasına yol açmıştır (Şengül, 2009: 128). Gelişen patronaj ilişkilerle birlikte gecekondulu sakinleri, kendi imkanları ile oluşturup geliştirdikleri konutlarına yönelik yasallaşma ve altyapı hizmetleri alma isteklerine karşılık bulabilmişlerdir.

1980 yılına gelindiğinde ise alınan 24 Ocak Kararları, kentsel mekân üzerinde önemli etkilere yol açmıştır. 24 Ocak Kararları, ekonomik politikalar üzerindeki kamu yararı ilkesinin ağırlığını azaltıcı yönde etki göstermiştir (Ekinci, 1998: 195). Bu kararlar doğrultusunda gerçekleşen neoliberal dönüşüm, kent ve bölge bağlamında yerellikler üzerinde ulusal ve uluslararası sermaye arasında yeni ilişkilerin doğmasına yol açmıştır. Bu dönemde sermayeye yeni kaynak aktarımının yolu ise kentsel yapıyı çevre ve emeğin yeniden üretim alanlarıdır. Daha önce yalnızca küçük sermayenin etki alanında olan kentsel yapıyı çevre 1980'lerden itibaren büyük sermayenin ve devletin etki alanına girmeye başlamıştır. Bu süreci, kentin bazı bölgelerinde yer alan gecekondulu bölgelerinin af yasası ile özel sektör için rant kaynağına dönüştürmesi takip etmiştir. 1970'li yıllarda kullanım değeri ön planda olan gecekondulu alanları, 1980'li yıllarda yaşanan yapısal dönüşümün etkisiyle değişim değeri ön plana çıkan alanlar haline gelmiştir.

1980 sonrası dönemi neo-liberalizmin kentleşmesi olarak nitelendiren Theodore vd. (2012: 33), kentlerin, neoliberalizmin yeniden üretiminde önemli birer araç işlevi gördüğünü belirtmektedirler. Yalnızca ulusal değil aynı zamanda uluslararası sermayeyi de kendisine çekmek isteyen kentler bir yarış içerisinde kendi aralarında rekabet eder hale gelmişlerdir. Gayrimenkule yönelik büyük sermayenin artan ilgisi, kent arsalarına önemli kaynakların aktarılması ile sonuçlanmıştır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009: 63). Kent mekânının değişim değeri ile ön plana çıkması, kentsel mekâna yönelik altyapı yatırımlarının da artmasına yol açmış bu durum ise kent toprağının rant değerini yükseltmiştir. Böylesi bir değişim, daha öncesinde kentin çeperinde yer alan ama kentin büyümesi ile birlikte kentin merkezi haline gelen gecekondulu bölgelerinin de bu ranta dahil olmasına yol açmıştır (Bozkulak, 2010: 2). Kentsel dönüşüm projelerinin uygulayıcı konumunda olan Toki ve belediyeler, kendilerine verilen olağanüstü yetkilerle birlikte önemli yatırım alanları olarak öncelikle gecekondulu mahallerini dönüştürmeye başlamıştır (Poyraz ve Aslan, 2011: 11). Kentsel dönüşüm sürecinde bazı gecekondulu bölgeleri, yapıyı çevre olarak kalıcı bir dönüşüme tabi tutulurken bazı gecekondulu bölgeleri ise orta sınıflara yönelik konut talebine paralel apartmanlaşma eğilimine girmiştir. Bazı gecekondulu bölgeleri de buldukları yere göre varoşlaşma sürecine maruz kalmışlardır (Türkün ve Kurtuluş, 2005: 19).

Kent mekânına yönelik bu politikaların temelinde üretim sisteminin içine düştüğü krizden çıkma arzusu yatmaktadır. Son yıllarda özellikle İstanbul'da deprem nedeniyle güçlendirilecek ya da yıkılacak binalar, suç ve suçlunun yaşadığı mekânların temizlenmesi gibi sorunlara çözüm yolu olarak, kentsel gelişmenin en dramatik sonucu olarak ortaya çıkan ve özellikle kent yoksullarının yoğun olduğu mahallelerde kentsel dönüşüm projeleri uygulanmaktadır. Türkiye'de deprem var olan bir gerçektir. Ama buna

rağmen deprem riski altında gözüken yapıların sadece rantı yüksek olan gecekondu bölgelerinde olması da ilgi çekici bir durumdur (Bozkulak, 2010: 2). Kentsel dönüşümü meşrulaştırıcı işlevi nedeniyle deprem gerçeğine sık sık başvurulmakla birlikte gecekondu bölgelerinde dönüşümü meşrulaştırmanın bir diğer aracı yine söylem düzeyinde bu bölgelerin kent mekânı için birer “ur”, burada yaşayanların ise “toplumsal bir tehdit” olduğu argümanlarıdır (Aslan, 2007: 1). Aynı zamanda bu bölgelerin “varoş”, “rantçı”, “gaspçı” vb. olarak nitelendirilmesi ve bu nitelendirilmeye içkin tepki ve şiddet unsurlarının öne sürülmesi, kentin diğer mekânlarından gecekondu bölgelerini dışlayıcı bir etki göstermektedir (Kurtuluş, 2003: 80).

Gecekondu bölgelerine yönelik olumsuz ve de dışlayıcı argümanların toplum tarafından kabul görmesi adına medya da yoğun biçimde kullanılan aygıtlardandır. Örneğin Doğan (2005, Mart), gecekondu ve suç arasında kurulan ilişkiyi aşağıdaki şekilde aktarmak suretiyle gecekondu bölgelerinin birer suç deposu olduğu yönünde iddiasını medya aracılığı ile duyurmaktadır:

“Türkiye'nin aynası İstanbul'da işlenen asayiş suçları son 10 yılda yüzde 87.6 artarken, gecekonduların yoğunlaştığı 14 ilçede bu oran yüzde 285'e tırmandı. Uzmanlar, gecekondu kaynaklı suçların önümüzdeki yıllarda daha da artabileceğine dikkat çekiyor. Ne köylü kalabilen, ne de kentli olabilen gecekondu sakinlerinin kendilerini üst gelir gruplarıyla kıyaslaması, suçun ana sebebi olarak gösteriliyor.... Özellikle büyük şehirleri bir virüs gibi kuşatan varoşlar, hiçbir ahlaki ve insani değeri tanımayan insanların yetişmesinde önemli bir rol üstleniyor.”

Gecekondu ve suç ilişkisini irdeleyen birçok çalışma vardır. Bunlardan biri Uğur (1986: 59) tarafından Ankara'da bir gecekondu bölgesi olan Altındağ ile imarlı yapıların bulunduğu Bahçelievler semtlerinin karşılaştırılması suretiyle yapılmıştır. Çalışma neticesinde gecekondu bölgesi olan Altındağ'da darp, hakaret, yaralama, sarhoşluk, hırsızlık suçları; Bahçelievler semtinde ise emniyeti suiistimal, dolandırıcılık, yaralama suçu gibi suçların işlendiği belirlenmiştir. Yine gecekondu ve suç ilişkisini irdeleyen bir başka çalışmada yine Ankara'da bir gecekondu bölgesi olan Mamak ile imarlı yapıların bulunduğu Çankaya karşılaştırılması yapılmıştır. Mamak'ta daha çok hakaret, yaralama, cinayet gibi suçlar işlenirken; Çankaya'da mala karşı suçların ağırlıkta olduğu belirlenmiştir (Kaplan, 1980). Gecekondu ve kentin geri kalan bölgelerinde gerçekleşen suçlar her ne kadar nitelik açısından farklılaşsa da, bu suçları işleyenlerin büyük bölümünün “işsiz” olması, konunun mekândan ziyade sınıfsal bağlama oturtularak ele alınması gerektiğine işaret etmektedir. Özellikle neoliberal dönüşüm ile birlikte kent mekânında toplumsal sınıflar arasındaki ayrışmanın keskinleşmesi ve derinleşmesi, kent mekânında ayakta kalma mücadelesini oldukça zorlamaktadır (Ercan, 1996: 80). Dolayısıyla medya desteği ile güçlendirilmeye çalışılan gecekondu ve suç ilişkisinde, gecekondu bölgelerine yönelik dışlayıcı tavır, bu bölgelerin oluşum sürecinden kent mekânında tutunma çabalarına dek süren eşitsiz ilişkiyi göz ardı etmektedir. Suçların kaynağını irdelemekten ziyade doğrudan gecekondu bölgelerini suçun kaynağı olarak değerlendirmek gibi bir yaklaşımın kamuoyu oluşturma gibi bir çabası söz konusudur.

Kısacası gecekondu bölgelerine yönelik kentsel dönüşüm, soylulaştırma gibi projelerin meşrulaştırıcı araçları olarak işlev gören deprem, suç, uyuşturucu, fuhuş, terör söylemleri,

bu bölgelerin kentin geri kalan bölgelerinden ayrı, kopuk olarak değerlendirilmesinin yolunu açmakta; kentli nüfusun gecekondu bölgelerine yönelik algısının “yabancıların mekânı”, “deneyimlenmeyen mekânı” hatta “korkunun mekânı” olmasına neden olmaktadır. Bu durum da yabancıya, deneyimlenmeye hatta korkulana yönelik güvensizlik hissinin gelişmesine yol açmaktadır. Böylelikle kentsel dönüşüm projeleri meşru bir zeminde kentli nüfusun da desteğini arkasına almak suretiyle gerçekleştirilebilir hale gelmektedir.

3. KENTSEL TOPLUMSAL HAREKET OLARAK GECEKONDU HAREKETLERİ: GÜLENSU/GÜLSUYU MAHALLELERİ ÖRNEĞİ

Toplumsal hareketler toplumsal sınıflar arasındaki çelişki ve çatışmalardan kaynaklanan, sorun, çözüm ve taleplerin öne çıktığı hareketlerdir (“Sosyal Demokrasi Maddesi”, 1988: 1585). Bu bağlamda yaşam alanlarına yönelik taleplerde bulunan bireylerin örgütlenerek bu taleplerini dile getirmeleridir. Toplumsal düzeyde meydana gelen hoşnutsuzlukların ya da ihtiyaçların çeşitli biçimlerde ifade edilmesi şeklinde gelişen toplumsal hareketler insanlık tarihi kadar eski (Çetinkaya, 2008: 15) olmakla birlikte özellikle 19. yüzyıldan itibaren sosyal bilimler alanında sıklıkla ele alınmaya başlanmıştır. Topluma yönelmiş reformcu ve inkılapçı bir nitelik taşımakta olan toplumsal hareketler, toplumsal gelişimin bir sonucudur (Türkdoğan, 1997: 23). Bu sebeple toplumsal hareketleri tarihsel ve toplumsal süreç içerisinde ele almak gerekmektedir. Çünkü toplumsal hareketlerin ortaya çıktıkları zaman, taşıdıkları amaç, meydana getirdikleri etki ve sonuç farklılık göstermektedir. Toplumsal hareketler meydana geldiği toplumsal koşullar içerisinde ya değişimi gerçekleştirmek ya da değişimi engellemek amacı taşımaktadırlar (Çımrın, 2010: 47). 1960’lı yıllara kadar daha çok işçi hareketleri ile kendisini gösteren bu hareketler 1960’lı yıllardan sonra çeşitlilik kazanarak öğrenci hareketleri, kadın hareketleri, cinsel ve etnik kimlik temelli hareketler, çevreci hareketler şeklinde ortaya çıkmıştır.

Ekonomi, hukuk, gelenek gibi birçok farklı alanlardan beslenen toplumsal hareketler, 1960’lı yıllardan itibaren daha çok kent mekânında hayat bulmuştur. Belirli bir sınıf mücadelesi şeklinde gelişmeyen bu hareketlere katılan kent insanı, dünyayı değiştirmek gibi bir amaç yerine kent ve toplum yaşamında meydana gelen eşitsizlikleri ortadan kaldırma amacı gütmüştür (Çımrın, 2010: 46). Konut ve kira temelli hareketler, kentlerin yeniden yapılanması ile yerinden edilenlerin geliştirdikleri kampanyalar, 1960’lı yıllarda kent ile ilgili gelişen hareketler arasındadır (Mayer, tahm. 2010: 1). Kentsel toplumsal hareketlerin ikinci dalgası ise 1980’li yıllarda uygulanan neoliberal politikalarla ortaya çıkmıştır. Keynesyen politikaların terk edilmesi ile kentlerde artan oranda işsizlik, konut ihtiyacı ve yoksulluğun yanı sıra yerel yönetimlerde de yeniden bir yapılanmaya gidilmesine yol açmıştır (Mayer, tahm. 2010: 2).

Kapitalist kent mekânının örgütlenişine bakıldığında toplumsal ayrışma temelinde bir mekânsal ayrışmaya rastlamak mümkündür. Kırsal alandan kente göç eden nüfus, istihdam sorununun yanı sıra barınma sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır. Kapitalizmin kırdan yarattığı toplumsal dönüşüm neticesinde geçimini sağlamak adına kente göçen bu nüfus bir yandan marjinal işlerde çalışırken bir yandan da barınma amacıyla çoğunlukla hazine arazilerinin üzerinde oluşturdukları gecekondu diye anılan kaçak yapılarla

yaşamaktadırlar. Bir önceki bölümde Türkiye'deki gecekondulaşma sürecinde de belirtildiği gibi gecekondulaşmanın ilk dönemleri büyük ölçüde iktidarın ve yerel yönetimlerin bilgi ve kontrolü altında olmuştur. 1980'li yıllara kadar gecekondulara yasallık sağlama amacı güden mücadeleler 1980'li yıllardan sonra gecekonduların yıkılma tehdidine karşı savunmacı bir nitelik taşımaktadır. Kapitalist üretim sistemi kentsel mekânı sistemin yeniden üretimi için bir meta olarak değerlendirirken sosyalist hareket kentsel mekânın kamusal yarar ilkesi doğrultusunda düzenlenmesine işaret etmektedir. Sosyalist gruplar kentsel mekânın bir kamu malı olduğunu ve mekânın alım satım sürecinde bulunan tüm yerel aktörlerin devre dışı bırakılarak kent arsasının kamuya ait bölümlerini öncelikle barınma ihtiyacı olan yoksullar arasında eşit büyüklükte bölünmesi gerekliliğini savunmaktadırlar. Bu duruma Türkiye kentleşme ve gecekondular hareketleri deneyimi açısından 1 Mayıs Mahallesi (günümüzde resmi kayıtlarda Mustafa Kemal Mahallesi) iyi bir örnek teşkil etmektedir (Aslan, 2013: 9). 1 Mayıs Mahallesi deneyimi 1970'li yıllarda sosyalist hareketin kentteki konut sorununu çözme iddiasında olan ilk projelerden biridir. 1970'li yıllarda mafya olarak tanımlanan bir grubun, yerel yönetim ve güvenlik birimlerinin bilgisi dahilinde yasal olmayan konut ticareti yapması, bölgede yaşanan gecekondular yıkımlarının ardından mahalle sakinlerinin yerel yönetim birimleri ile görüşme isteklerinin geri çevrilmesi gibi nedenlerden dolayı mahalle, sol grupların önderliğinde örgütlü mücadele etme kararı almıştır. Mahalle artık konut yapım etkinliğini ihtiyaç, dayanışma ve demokrasi ilkeleri ile gerçekleştirme ve bu konut hareketini gerçekleştirirken de yerel yönetimle işbirliği yapmaktan ziyade onlara karşı, gerekirse mücadelecı bir tavır sergileme kararı almıştır (Aslan, 2005: 271-272). Elbette ki bu tavır çok sürmemiş ve bir gecekondular yıkımı sırasında gecekondular sahiplerinden 6 kişinin öldürülmesi ile yerini merkez ve yerel yönetimlerle işbirliğine bırakmıştır. 1970'lerde her ne kadar kent yoksulları kendi aralarındaki dayanışma ağlarını radikal sol siyaset hareketler aracılığı ile sağlasa da, bu nüfusun radikalleşmesinin önünde önemli engeller de bulunmaktaydı. Kırdan kente göç edenlerin türdeş bir nüfus yapısına sahip olmayışı bu engellerden en önemlisidir. Göç edenlerin çoğunlukla akrabalık ve hemşehrilik ilişki ağları üzerinden kentsel mekâna yerleşme eğilimleri, gecekondular bölgelerinin geldikleri yer, ırk, etnik köken gibi ayrımlar üzerinden farklılaşmasına yol açmıştır (Şengül, 2009: 127). Ayrıca kente, gecekondular üzerinden tutunmaya çalışan bu nüfusun eylemlerinin nedeni siyasi olmaktan ziyade, barınma haklarının devlet tarafından kabul görmesi arzusudur.

Sol grupların öncülüğünde şekillenen bir diğer mahalle Gülsuyu/Gülensu'dur*. 1950'li yılların başında kurulmaya başlanan mahalle 1956 yılında muhtarlık statüsüne kavuşmuştur. 1970'lerde kentin sosyalist fraksiyonlarının (Halkın Birliği, Partizan, Devrimci Yol) mahallede boy göstermeye başlaması ile Gülsuyu Mahallesi artık kent sisteminde ve toplumsal algıda politik kimliği ile ön plana çıkan bir yaşam alanı olmuştur. Sosyalist gruplar, Gülsuyu Mahallesi'nde sınırlarını kendi belirledikleri alana kimlerin yerleşeceğinden başlayarak, arsa dağıtımı, kolektif çalışma, yol yapımı, su ve elektrik hatlarının döşenmesi gibi birçok işi kendileri yapmaktaydı. Kentteki üniversite ve

* Başlangıçta bölgede tek bir mahalle vardı: Gülsuyu. Zaman içerisinde nüfusun artışı ile bölge ikiye bölünmüştür.

lise öğrencileri de hiçbir maddi karşılık belemeksizin mahallede gündelik çalışmalara katılmışlardır (Aslan, 2013: 11).

1970'lerde mahallenin kuzeye doğru açılan kamu arazilerinin ihtiyaç sahipleri için yapılaşmaya açılmasının ardından bu süreci idare etme amacı ile Gülsuyu Kültür ve Dayanışma Derneği ve Özgür Yapı Kooperatifi kurulmuştur. Mahalle halkı gündelik ihtiyaçların karşılanması amacıyla adım adım yasallaşmanın yolunu da inşa etmiş oldular. 1980 askeri darbesine kadar mahallenin konut dokusu büyük ölçüde oluşmuş, konutlar için belediyeye emlak vergisi ödenmeye başlanmıştı (Aslan, 2013: 14). 1980 askeri darbesinin ülke genelinde yaydığı gerilimli atmosferden Gülsuyu Mahallesi de payını almış, nüfusunun özellikle Aleviler ve solculardan oluşması bölgeye yönelik –panzerler eşliğinde- güvenlik ablukasını arttırmıştır. 1990'lı yıllarda ise Gülsuyu Mahallesi, zorunlu göçle köylerini terk etmek durumunda kalan Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgesi halkının büyük kentlerde yerleştikleri alanlardan biri olmuştur. Nüfusunun artması mahalle yönetimini zorlaştırmış bu durum ise mahallenin ikiye bölünmesi ile çözümlenmeye çalışılmıştır. Artık sadece Gülsuyu Mahallesi yoktu; mahallenin kuzeyine doğru artan konutların bulunduğu bölge Gülsuyu Mahallesi olarak resmi kayıtlara geçti.

Gülensu/Gülsuyu mahalleleri göçle şekillenen mahallelerdir. Buraya yönelen göçlerin başlıca nedeni göç edenlerin başlarını sokacak bir ev bulma umududur. Aynı zamanda bölgede bulunan akrabaların varlığı da bölgeyi çekici kılmaktadır. Aynı memleketten gelen göçler mahalledeki sokak isimlerine dahi yansımıştır. Örneğin “İmranlı Sokak” ismiyle resmi kayıtlarda yer edinen sokağa göç eden ailelerin çoğu Sivas'ın İmranlı ilçesinden gelmiştir. Mahallede oturanlar arasındaki bu bağlar, hemşehri dayanışmasının da yoğun olarak yaşanmasına yol açmaktadır.

1980'li yıllarda bireysel ve kolektif gecekondü üretimi ile kurulmuş bir kent parçası ve yaşam alanı halini alan ve imar afları, ıslah planları ile düzenlenmeye çalışılan Gülensu/Gülsuyu mahallelerinin yaklaşık yüzde 60'ı 1989 yılındaki ıslah planı ile yasalaşmış, küçük bir kesim ise arsa tapusuna kavuşmuştur (Çavuşoğlu, 2008: 1). Kartal Belediyesi ile Yıldız Teknik Üniversitesi'nin mahalleye ilişkin hazırladıkları ıslah planı ile yasallık kazanan mahallenin rantı hızla artmış ve bu durum hızla mahalle dokusunun değişmesine neden olmuştur (Bozkulak, 2005: 254). Öncelikle Kartal ve Tuzla'daki fabrikalara yakınlığının yanı sıra bedava veya ucuz arsa olarak görülmesi bakımından kentin çeperine kurulan bu mahalle, zamanla artan göçmen nüfusla büyümüştür. Mahalle ile birlikte kentin de büyümesi söz konusu olunca bu bölge sermayenin ilgi alanına girmiştir. Mahallenin sahip olduğu konum da bu ilginin nedenini oluşturmaktadır. Gülensu ve Gülsuyu mahalleleri depreme dayanıklı zemini, yüksek rakımı sebebiyle sahip olduğu temiz havası, E-5 ve TEM, Sabiha Gökçen Havalimanı, Kadıköy-Kartal raylı sistemi gibi önemli ulaşım yollarına yakınlığı, Marmara Üniversitesi ile Yeditepe Üniversitesi'nin kampüslerine ve büyük alışveriş merkezlerine yakınlığı, Marmara Denizi ve Adalar manzarasına sahip olması gibi nedenlerden (Yaykın, 2007: 1) ötürü sermaye açısından iştah açıcı bir yerleşim alanı halini almıştır.

1950'lerde barınma amaçlı olarak kullanılan gecekondü bölgeleri, 1980'li yıllardan sonra rant alanları olarak görülmeye başlanmıştır. Gülensu ve Gülsuyu mahalleleri de bu rant paylaşımından payını almıştır. 16.04.2005 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı ile birlikte, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Maltepe Belediyesi bu mahallelerin imara açıldığına

dair bir belgeyi muhtarlığa göndermişlerdir. Gülsuyu–Gülensu Güzelleştirme Derneği Yönetim Kurulu Üyesi Erdoğan Yıldız'ın (2013: 167-168) da belirttiği gibi bu durumu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama Müdürlüğü'ne 5000 itiraz dilekçesinin verilmesi ve 32 yürütmeyi durdurma davası takip etmiştir. O dönemde plan iptal davalarının bir davası 2500 lirayı bulduğundan dolayı tek bir kişinin bu davayı açması mümkün olmamıştır. Bu sebeple örneğin bir sokaktan bir dava açılacaksa bu ücret o sokakta bulunan 10-15 eve bölüştürülmüştür. Böylece 32 iptal davasını 200-250 eve yakın aile üstlenmiştir. Bu davaları 5000 itiraz dilekçesi takip etmiştir. Yürütmeyi durdurma kararının onaylanmasının ardından bu kez Maltepe Belediyesi tarafından bölge “Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Alanı” olarak belirlenmiştir. Bu projeye yönelik davalar açılmıştır. Üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarının öncülüğünde örgütlenen mahalle sakinlerinin bu çabası, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından, Gülensu, Gülsuyu ve Başibüyük mahallelerinin kentsel yenileme alanı olduğuna dair Maltepe Belediyesi'ne gönderilen belgede, bu uygulamanın üniversiteler, mahalle muhtarları, meslek odaları ve ilgili tarafların katılımı ile gerçekleştirileceği yönünde bir maddenin yer alması ile sonuçlanmıştır.

Gülsuyu ve Gülensu mahalle halkı kentsel dönüşüm projeleri nedeniyle tehdit altında olan konutlarını korumak adına uzman, akademisyen, öğrencilerin de katıldığı toplantılarda alternatif arayışlara girmişlerdir. Atölye çalışması şeklinde gerçekleşen bu toplantıların mimarları Gülsuyu-Gülensu Güzelleştirme Derneği ile Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'dir. Atölye çalışması, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi'nden öğretim üyeleri ve öğrencilerin yanı sıra, İBB Şehir Planlama Müdürlüğü çalışanları, Şehir Plancıları Odası, Eğitim Sen, Fotoğraf Vakfı ve Mimdap (Mimarlıkta Demokratik Açılım Platformu) gibi kurum ve kişilerin de katılımıyla yaklaşık 200 kişilik bir gönüllü grup ile gerçekleşmiştir. Atölye çalışması boyunca mahalleler yaklaşık 50 kişilik bir grupla temsil edilmiş, Gülsuyu ve Gülensu Mahalle muhtarları, Gülsuyu-Gülensu Güzelleştirme Derneği yöneticileri ve mahallede seçilmiş sokak temsilcileri çalışmanın organizasyonunda ve çalışma boyunca etkin bir şekilde yer almışlardır (“Murat Cemal...”, 2007: 1).

Maltepe Belediyesi, Mahalle Danışma Kurulu, Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası ve mahalle muhtarlarının işbirliği ile hazırlanan ve yerinde dönüşüm modelini esas alan imar planı ile mahalle halkının zorunlu göçe maruz kalmaması hedeflenmiştir. 2015 yılında belediye bünyesinde Gülensu Mahallesi'nde açılan Planlama Teknik Ofisi 2 binin üzerinde tapu başvurusu kabul etmiştir. Hazırlanan imar planları doğrultusunda tapusu olmayanlar da kentsel dönüşüm neticesinde tapularına kavuşmuş olacaktı (“Gülsuyu ve Gülensu'da dönüşüm...”, 2015, Ekim). Mahallede belirli bir ödeme karşılığında tapusuna kavuşanların yanı sıra hâlâ büyük bir belirsizlikle karşı karşıya olan ve henüz tapusuna kavuşamayanlar da yoğunluktadır.

2018 yılında mahallelere yönelik imar planlarının onaylanması üzerine 2. Bölge İdare Mahkemesi'ne 2019 yılında dava açılmıştır. Gülsuyu Gülensu Yaşam ve Dayanışma Derneği'nin yanı sıra mahallede bulunan birçok dernek, sivil toplum örgütleri imar planının tamamen iptali istemiyle bu davayı açmışlardır. Bu imar planının mahallenin mevcut yapısıyla uyumlu olmadığını belirten Gülsuyu Gülensu Yaşam ve Dayanışma Derneği başkanı Yücel Demir, planda donatı alanları olarak yer alan ortak kullanım

alanlarının mahalle nüfusu göz önüne alındığında oldukça yetersiz olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca donatı alanları olarak belirlenen alanlarda hali hazırda yerleşimin olması da bir diğer sorun kaynağı olarak işaret edilmektedir. Belediye'nin bu konudaki çözüm önerisi ise "imar hakkı transferi yöntemi"dir. Henüz pratiğe dökülmüş bir örneğinin bulunmadığı bu yöntem uyarınca planlanan donatı alanlarında yaşayanların, diğer yapı adalarında hak sahibi yapılması hedeflenmektedir. Ama mahalle halkı bu konuyla ilgili net bir bilgilendirmeye tabi tutulmamışlardır ("Gülsuyu ve Gülen su halkı...", 2020, Ekim). Yani hangi yapı adalarına aktarılacakları bilgisine sahip değildirler. Bu belirsizlik ise belediyeye karşı güvenin azalmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla önemli bir örgütlülük mücadelesi olarak okunması gereken Gülsuyu-Gülen su Mahallesi'nin mücadelesi henüz mahalle sakinlerinin lehine tam anlamıyla bir netice almamıştır. Ama yine de mahalle halkının kentsel dönüşüm gibi kendi yaşam alanlarını ilgilendiren bir konuya müdahil olma çabaları kentsel dönüşüme yönelik örgütlü tepkilerden ilki olması sebebiyle önemlidir. Gülsuyu-Gülen su Mahallesi'nde kentsel dönüşüme karşı verilen mücadele, benzerleri arasında en örgütlü ve geniş katılımlı olması bakımından yerel tepki olarak önemli bir muhalefet süreci olmuştur.

Bir kentsel toplumsal hareket olarak Gülsuyu-Gülen su deneyimi, mağduriyete karşı çıkmanın ötesinde, kendi yaşam alanı ile ilgili alınacak kararlara dahil olma girişimi ile de değerli bir deneyim olarak nitelendirilmelidir ("Gülsuyu ve Gülen su...", 2007). Çeşitli sivil toplum örgütlerinin de desteğini alan mahalle halkı yerel yönetimi etkileyecek ve plana ek bir madde ekleyecek kadar iyi bir mücadele örneği sergilemiştir. Hatta bu örgütlü mücadele, kent düzeyindeki diğer girişimleri de tetiklemiş ve ilk kez eski gecekondular mahalleleri arasında merkezi yeni bir örgütlülük oluşturulmuştur: İstanbul Mahalle Dernekleri Platformu (Aslan, 2013: 17).

Bu örgütlülük hali aslında mahallenin tarihine bakıldığında görülen dayanışmacı geleneğe dayanmaktaydı. Mahallenin inşası sürecinde konut üretimi, kolektif ya da dayanışma içinde gerçekleşmiştir. Aynı şekilde altyapı yatırımları konusunda kamu ile pazarlık ve mücadele eden ve bu işlerde bizzat çalışan mahalle sakinleri yıkım gündeme geldiğinde ise birlik ve beraberlik örneği sergileyerek savunmacı bir mücadele göstermektedirler. Bu gibi mücadeleler sadece yıkım zamanında ortaya çıkmakta, yıkım tehdidi ortadan kalktığında da yok olmaktadır. Ama Gülsuyu-Gülen su Mahallesi'nde gösterilen mücadele süreklilik göstermektedir. Son olarak Gülen su ve Gülsuyu Güzelleştirme Derneği'nin yönetim kurulu başkanının kentsel toplumsal hareketlerin lokal gelişmesi ve sonuçlarının da lokal olmasının nedenine yönelik fikirlerine yer vermekte fayda vardır ("Gülsuyu/Gülen su Mahallesi...", 2005: 3):

"Şüphesiz bu spontane direnişler bir saman alevi gibi parlayıp sönyüyor. Bizler emekçi mahallelerde birleşmeden ve merkezi bir bütünlük sağlayamazsak ki bu bütünlük basit anlamda sadece emekçi halkın değil, muhalif akademisyenlerin, mimar, mühendis, şehir planlamacıların ve hukukçuların katılımıyla, profesyonel donanım ile alternatif bir sürecinde yaratılabileceği merkezi oluşturamazsak yenilgimiz kaçınılmaz olacaktır."

Buradan da anlaşılacağı üzere gecekondularda yaşanan kentsel toplumsal hareketlerin başarılı olabilmesi için sınıf temeli üzerinden inşa edilmesi gerekmektedir. Örneğin, Gülsuyu-Gülen su Mahallesi'nin yanı sıra başında olan Başbüyük Mahallesi, ilk önce Gülen su Mahallesi'ne yönelik olan yıkım tehdidi karşısında aldırmaçlık örneği

sergilemiştir. Gülsuyu-Gülensu Mahallesi'nin direnişi karşısında engellenen belki de geciktirilen kentsel dönüşüm kapsamındaki yıkımlar, bu kez Başbüyük Mahallesi'ne yönelmiş ve başarılı olmuştur. İleri'nin (2010) Başbüyük Mahallesi sakinleri ile yapmış olduğu röportajlarda da görüldüğü gibi, mahalle halkı Gülensu Mahallesi'ndeki direnişe destek vermediklerinden dolayı hayıflanmaktadır. Kısacası, emeğin yeniden üretimi için olmazsa olmaz nitelik taşıyan hizmet alanlarına yönelik talepler, kent özeğinde bir bütünlük sağladığı takdirde karşılık bulabilecektir.

4. SONUÇ

Toplumsal hareketlerin en önemli mekânı olan kent, ekonomik, siyasi ve toplumsal sistem tarafından yönlendirilmektedir. Kapitalizmin kent algısı değişim değeri üzerine olduğundan kent mekânı egemen toplumsal sınıfların etki alanına girmektedir. Buna karşılık kentin kullanım değerini ön plana çıkaran dar gelirliler ve kent yoksulları ise kenti bir yaşam mekânı olarak algılamaktadır. Egemen sistem tarafından şekillenen kent mekânındaki çelişkiler arttıkça sisteme yönelik toplumsal hareketler de kaçınılmaz olmaktadır. Çünkü kentsel sistem sadece içinde çelişki barındıran birimler değil aynı zamanda üzerinde mücadelelerin yaşandığı birimlerdir. Bugünkü kentsel sistemde, mekândaki yerleşim biçiminden kentsel hizmetlerden yararlanmaya kadar toplumsal sınıflar arasında var olan eşitsizliklerin daha fazla derinleşmesi, kentsel toplumsal hareketlere kaynaklık etmektedir.

Türkiye gibi geç kapitalistleşen ülkelerde kentleşme sürecinin sanayileşme sürecinden hızlı gerçekleşmesi, kentsel enformel sektörlerin gelişmesine, kentsel hizmetlerin sunumu ile talebin birbirine denk düşmemesine dolayısıyla çelişkilerin daha fazla artmasına yol açmaktadır ki tüm bunlar en nihayetinde toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizliklerin derinleşmesine sebep olmaktadır. Böyle bir sürecin yaşandığı kentler, yoksul ve zengini, gecekondulu ile gökdeleni, yasal ve yasal olmayan ekonomiyi bünyesinde barındırdığından dolayı toplumsal sınıflar arasındaki gerilimin de yoğunlaştığı mekânlar haline almaktadır.

1980'li yıllardan sonra refah devleti uygulamalarının son bulması, kamu otoritelerinin eşitsizliği gidermekten ziyade yatırıma ve ekonomik gelişmeye odaklanarak özel sektör ile ortaklığa gitmesine ve kent mekânının sermayeye rant sağlayıcı bir araç haline gelmesine yol açmıştır. Kent mekânının büyük sermayenin ilgi alanına girmesi, kentsel mekânda zaten var olan toplumsal ve mekânsal ayrışmanın daha da derinleşmesi ile sonuçlanmıştır. Bu durum da toplumsal mücadele ve çatışma ortamının gelişmesine yol açmıştır.

Kapitalist sistemin hâkim olduğu tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de kentsel sorunların birçoğunun temelinde, değişim değeri ön planda tutulan kent mekânında sosyal adalet ve kamu yararı ilkelerinin göz ardı edilerek belirli toplumsal sınıfların çıkarlarını gözetken kararlar ve uygulamalar yatmaktadır. Oysaki kırdan kente göç eden nüfus için kentle bütünleşebilmelerinin yegâne araçlarından biri olan gecekondulu, kullanım değeri üzerinden değerlendirilmektedir. Dolayısıyla kentteki varlıklarını devam ettirebilmeleri gecekondularını her türlü tehdiye karşı savunmalarına bağlı olan bu gecekondulu nüfus zaman zaman mücadelelerde bulunmuşlardır. 1980'lerden önce daha çok gecekondularının yasallık kazanması yönünde vuku bulan bu mücadeleler 1980'lerden

itibaren kentsel yapılı çevreye yönelik sermayenin artan ilgisi karşısında daha çetin bir hâl almış ve savunmacı bir nitelik kazanmıştır. Savunmacı nitelik gösteren gecekondu hareketlerine, yoğun bir halk katılımı ile gerçekleştirilen ve diğer gecekondu hareketleri ile karşılaştırıldıklarında nispeten olumlu sonuçlar alınan Gülsuyu-Gülensu mahalleri deneyimi önemli bir örnek teşkil etmektedir. Çünkü girilen örgütlü mücadele neticesinde ilk kez bir gecekondu mahallesi sakinleri, kendi yaşam alanları ile ilgili alınan kararlara dahil olma şansı elde etmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Aslan, Ş. (2005). 1970’li Yıllarda İstanbul’da Katılımcılığın Örneği Bir Yerel Kent Deneyimi; 1 Mayıs Mahallesi, Hatice Kurtuluş (Ed.), İstanbul’da Kentsel Ayrışma (s. 267-286), Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Aslan, Ş. (2007). Kentsel Dönüşüm Projeleriyle Resmi Söylemde Yeniden İnşa Edilen Gecekondu ve Gecekondu İmgesi.
<http://konuthakki.blogspot.com/2012/06/kentsel-donusum-projeleriyle-resmi.html> adresinden 10.02.2021 tarihinde edinilmiştir.
- Aslan, Ş. (2013). Bir Politik Mekân Olarak ‘Gül’ ve ‘Su’yun Mahallinde Toplumsal ve Kültürel Örüntülere Yolculuk, Erdoğan Yıldız ve Oda Projesi (Ed.), Kendi Sesinden Gülsuyu-Gülensu (s. 7-18), NotaBene Yayınları, Ankara.
- Bozkulak, S. (2005). Gecekondu’dan Varoş’a: Gülsuyu Mahallesi, Hatice Kurtuluş (Ed.), İstanbul’da Kentsel Ayrışma (s. 239-266), Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Bozkulak, S. (2010). Sermaye, Kentsel Dönüşüm ve Varoş: Fakirin Malı, Zengin’in Hazinesi. Birgün. <http://www.mimdap.org/?p=34845> adresinden 10.02.2021 tarihinde edinilmiştir.
- Çavuşoğlu, E. (2008). Gülensu: Bir Kentsel Toplumsal Hareket. İstanbul Dergisi. http://www.planlama.org/index.php?option=com_content&task=view&id=2760&Itemid=52 adresinden 09.02.2021 tarihinde edinilmiştir.
- Çetinkaya, Y. D. (2008). Tarih ve Kuram Arasında Toplumsal Hareketler, Y. Doğan Çetinkaya (Ed.). Toplumsal Hareketler, Tarih, Teori ve Deneyim (s. 15-64), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çımrın, F. K. (2010). Yeni Toplumsal Hareketler ve Kentsel Yaşam. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, (2), 45-58.
- Davis, M. (2010). Gecekondu Gezegeni, İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Doğan, A. E. (2001). Türkiye Kentlerinde Yirmi Yılın Bilançosu. Praksis, (2), 97-123.
- Doğan, İ. (2005, 14 Mart). İstanbul’a Suç Gece Kondu. Aksiyon.
<http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-14401-26-istanbula-suc-gece-kondu.html> adresinden 08.02.2021 tarihinde edinilmiştir.
- Ekinci, O. (1998). Kaçak Yapılaşma ve Arazi Spekülasyonu, Yıldız Sey (Ed.). 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık (s. 191-198), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Ercan, F. (1996). Kriz ve Yeniden Yapılanma Sürecinde Dünya Kentleri ve Uluslararası

Kentler: İstanbul. İdealkent, (71), 61-96.

Gülsuyu/Gülensu Mahallesi Güzelleştirme Derneği: Emekçilerin İstanbul'unu Yaratabiliriz. (2005, Ekim). Sosyalist Barikat Dergisi, (34),<http://www.barikatlar.de/barikat/34/gulsuyu.htm> adresinden 08.02.2021 tarihinde edinilmiştir.

Gülsuyu ve Gülensu Mahallelerinde Alternatif Bir Planlama Deneyimi, (2007, Mart). Ölçü Dergisi. İstanbul: TMMOB Yayınları.

Gülsuyu ve Gülensu halkı endişeli: Bizi müteahhitle muhatap eden planı kabul edemeyiz!. (2020, Ekim). Pirha. <https://www.pirha.net/gulsuyu-ve-gulensu-halki-endiseli-bizi-muteahhitle-muhatap-eden-planı-kabul-edemeyiz-239221.html/28/10/2020/> adresinden 08.02.2021 tarihinde edinilmiştir.

Gülsuyu ve Gülensu'da dönüşüm başlıyor. (2020, Ekim). Kartal24. <https://www.kartal24.com/48433-gulsuyu-ve-gulensuda-donusum-basliyor> adresinden 14.02.2021 tarihinde edinilmiştir.

Harvey, D. (2009). Sosyal Adalet ve Şehir. M. Morali (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

Harvey, D. (2011). Umudun Mekânları, (Çev.) Zeynep Gambetti, İstanbul: Metis Yayınları.

Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. (2009). Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği, İstanbul: İletişim Yayınları.

İşeri, G. (2010). Metropol Sürgünleri, Denize Ekme Banıp Yiyenlerin Hikayesi, İstanbul: Su Yayınevi.

Kaplan, E. A. (1980). Kentleşen Toplumda Suçluluk Sorunu ve Polis Örgütü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, TODAİE, Ankara.

Keleş, R. (2004). Kentleşme Politikası, Ankara: İmge Kitabevi.

Kıray, M. (1964). Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası, İstanbul: İletişim Yayınları.

Kurtuluş, H. (2003). Mekânda Billurlaşan Kentsel Kimlikler: İstanbul'da Yeni Sınıfsal Kimlikler ve Mekânsal Ayrışmanın Bazı Boyutları. Doğu Batı Düşünce Dergisi, (23), 75-96.

Mayer, M. [tahm. 2010]. Kentsel Toplumsal Hareketlerin Değişken Sloganları Bağlamında Kent Hakkı. http://www.toplumunsehircilikhareketi.org/index.php?option=com_content&view=article&id=151... adresinden 08.02.2021 tarihinde edinilmiştir.

Murat Cemaltan ve Erbatur Çavuşoğlu ile Yerinden Dönüşüm Projesi. (2007, 15 Mart). MİMDAP (Mimarlıkta Demokratik Açılım Platformu). <http://www.mimdap.org/?p=658> adresinden 08.01.2021 tarihinde edinilmiştir.

Pickvance, C. (2003). From Urban Social Movements to Urban Movements: A Review and Introduction to a Symposium on Urban Movements. International Journal of Urban Regional Research, 27(1), 9-102.

Poyraz, M. ve Aslan, Ş. (2011). Giriş. Toplum Bilim Dergisi, (26), 9-13.

Sosyal Demokrasi Maddesi. (1988). Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi. 4, İstanbul: İletişim Yayınları.

Şengül, T. H. (2001). Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekânı. Praksis, (2), 9-31.

Şengül, T. H. (2009). Kentsel Çelişki ve Siyaset, Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi. Ankara: İmge Kitabevi.

Theodore, N., Peck, J., ve Brenner, N. (2012). Neoliberal Kentçilik: Kentler ve Piyasaların

- Egemenliği. İdealkent, (7), 21-37.
- Türkdoğan, O. (1997). Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi, İstanbul: Birleşik Yayıncılık.
- Türkün, A. ve Kurtuluş, H. (2005). Giriş, Hatice Kurtuluş (Ed.), İstanbul'da Kentsel Ayrışma, Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar (s. 9-24) Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Uğur, N. (1986). Gecekondularda Suç ve Suçluluk, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yaykın, M. (2007). Mahallelinin Gözünden Gülsuyu Gülensu. Birgün.
<http://v3.arkitera.com/news.php?action=displayNewsItem&ID=17359> adresinden
18.02.2021 tarihinde edinilmiştir.
- Yıldız, E. (2013). Mahallelinin Dilinden Gülsuyu-Gülensu Tarihi, Erdoğan Yıldız ve Oda Projesi, Kendi Sesinden Gülsuyu-Gülensu (s. 23-26), NotaBene Yayınları, Ankara.